

10.1 – תכונות של אישים ועמים

- א. חידושי הריטב"א.
- ב. רבנו בחיי, דברים ל, ז [וראה עוד "כד הקמח" עמ' קיח].
- ג. עקידת יצחק, שער פה.
- ד. ליקוטי מוהר"ן ו.
- ה. עוללות אפרים, ח"ב עמ' תרכו.

וראה עוד:

אמת ליעקב עמ' 66, בענין מצוות צדקה.

10.2 – חכמה ומעשה

- א. מהרש"א.
- ב. מלבי"ם, תורה אור, בראשית פ"ב אות ג.
- ג. מאמרי הראי"ה ח"ב עמ' 438.

10.3 – מותרות

- א. בן יהודע

10.4 – הטוב הגמור

- א. חידושי אגדות מהר"ל, ח"ג עמ' צד.
- ב. יד יוסף על "עין יעקב".

וראה עוד:

מהר"ל "באר הגולה" באר חמישי עמ' צא.

1א. חידושי הריטב"א אווזי דשטי גדפיהו משומניהו. מלכות אדום וישמעאל, ועתידות לחזור לקרוא בשם ה' לימות המשיח בסופו הנשארים מהם, ומפני שגלותנו מעכב תשובתם אנו עתידין ליתן עליהם את הדין.

ב. רבנו בח"י

[⁶⁵ (ז) על אויבין ועל שונאין, אויבין' ישמעאל⁶⁵, שונאין', עשו. וכן מיכה התנבא עליהן לעתיד ואמר: תרום ירך על צריך וכל אויבין יכרתו⁶⁶, והן שתי האומות שאנחנו משועבדים תחתיהם ומפוררים ביניהם. ועל כן הביאו רז"ל משל מתרי אווזי, והוא שאמרו⁶⁷: אמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה אזילנא במדברא וחזינן להנהו תרי⁶⁸ אווזי דשמטי גדפיהו* משמניהו וקא נגיד חוטא דדובשא⁶⁹ מיניהו, אמינא להו: אית לן⁷⁰ בגויהו לעלמא דאתי. חד דלי גפיא וחד דלי אטמא. כי אתא לקמיה דרבי אלעזר אמר ליה: עתידין ישראל ליתן את הדין, עד כאן. ובאור הענין: כי ראה החכם הזה ברוח הקדש במדבר שהוא מקום התבודדות מעלת שני מלכיות הללו השמנות והמלאות כל טוב, אשר מלאו כרסם מעדנות, ושאל להם: כלום יש לנו חלק בשפע טובכם לעתיד, חד דלי לי גפא, האחד הגביה הכנפים, זה ישמעאל, והיה סימן שעתידין לעוף ולברוח אלינו ולשבת בצלנו ושיתנו לנו בהמות שלהם להקריב מהן קרבן, הוא שכתוב: כל צאן קדר יקבצו לך וגומר⁷¹, ועוד סימן שיתגייירו ויחזיקו במצות תפילין שהם דומין לכנפים⁷², וזה היה הגבהת הכנפים, וחד דלא לי אטמא, זה אדום שהגביה לו הירך, והוא סימן למצות מילה שיתגייירו ויבאו בברית אתנו. והכוונה כי כיון שהן עתידין להתחבר עמנו ולהתגיייר ולהיות לעם אחד, אין צריך לומר שתחזור השררה והמלכות אלינו, שהוא כנוי לשומן שלהם ולדבש הנוסף ממנו. ומה שישראל עתידין ליתן את הדין, לפי שאינן חוזרין בתשובה, והן מתאחרין מלהתגיייר. ומה שהזכיר, אויבין' על ישמעאל ו, שונאין' על עשו, מפני שהאויב גדול מן השונא*, כי השונא אע"פ שיריע לו יעשה על דרך הרחמנות, אבל האויב הוא שבלבו איבה עולמית, לא ישים לו רחמים, על זקן יכביד עלו מאד⁷³, וזה מסוד הלשון ודקדוקו, כי אויב' הוא מלשון אבוי, ואותיותיהם שוות, ועל שם שהנופל בידו צועק, אוי ואבוי. ומה שהתחיל ב, אויבין' כדי שישמך הרדיפה אל השונאים, שהם בני עשו, שעקר גלותנו בכל מקום שהוא לבני אדום הוא, וקראן, שונאין' כענין שכתוב: ואת עשו שנאתי⁷⁴. וכן אמרו במדרש משלי⁷⁵: תחת שנואה כי תבעל⁷⁶, זה עשו, שנאמר: ואת עשו שנאתי⁷⁴. ושפחה כי תירש גברתה⁷⁶, זה ישמעאל הבא מהגר⁷⁷. ומפני שבני ישמעאל קשין לישראל יותר מבני עשו, לכך קראן הכתוב, אויבין'. וכן אמרו⁷⁸: תחת אדום ולא תחת ישמעאל. וכן מצינו בהקב"ה שאמר: על רבעים לשונאי⁷⁹, אבל באויביו נאמר: ואיבי ה' כיקר כרים כלו בעשן כלו⁸⁰. למדך כי האויבים אין להם השארות כלל, וכך ימשילם לחלב הכבשים, שהכל כלה בעשן. ושתי האומות האלה קראן שלמה, שתי בנות', והזכיר שהן מזומנות לגיהנם, הוא שאמר: לעלוקה שתי בנות הב' ⁸¹, כי המשיל גיהנם שהוא מקום הדין והמשפט לנפשות הרשעים לעלוקה שמוציאה הדם. ועליהם אמר ישעיה ע"ה: המתקדשים והמטהרים אל הגנות⁸², המתקדשים' אלו בני אדום שדרכין לנענע אצבעותיהן לכאן ולכאן, והמטהרים' אלו בני ישמעאל שדרכין לרחוק ידיהם ורגליהם ולא לבם שהוא העקר. אחר אחת בתוך⁸², ירמוז לשתי וערב של אדום שהם מתקדשים בו, או יאמר: אחר אחת בתוך, על יום אידם הקבוע להם, אלו ביזם ששי קודם השבת ואלו אחר השבת ומניחים אותנו בתוך. אוכלי בשר החזיר⁸², אלו בני אדום, השקץ והעכבר⁸², אלו בני ישמעאל. יחדו⁸² יסופו נאם ה' ⁸³].

⁶⁵ ע"פ ד"ר.

כ"ט כל זה יתא. ונמצא כל ענין זה בכד הקמח" אות נאולה א' בקיצור. ⁶⁵ ב, כד הקמח" שם מצאתי להיפך: "אויבין' אלו בני עשו, ושונאין' אלו בני ישמעאל", וכן הוא בכ"י שם. ברם ברור שהנכון הוא כמו כאן בתורה שלפנינו, שהרי מביא ראיה להלן מן הפסוק: ואת עשו שנאתי. הרי ילשונו שנואה שייך בעשו, ⁶⁶ מיכה ה' ת. ⁶⁷ בבא בתרא ע"ג ב. ⁶⁸ תרי, בגמרא ילכו ליתא. ברם מצאתי נרמא זו ב, באנדות התלמוד" ונתקיימה נרמא רבינו (ואגב, גם כל הביאור הנכבד דקהלו, שהיו בני מלת "תרי" חסר היתר שכל הביאור תלוי בו, וד"ל). ⁶⁹ חוטא דדובשא, בגמרא, וכן באנדות התלמוד: נחלי דמשהי. ⁷⁰ לך כן גם באנדות התלמוד. בגמרא: לך. ⁷¹ ישעיה' ס' ז. ⁷² שבת מט, א. ⁷³ ע"פ ישעיה' סו, ו: על זקן יכביד עלו, פאר. ⁷⁴ פסוקי א. נ. ⁷⁵ לא מצאתי במדרש משלי ילכו, וגם ביקום (שמעוני ומכירי) ליתא. ⁷⁶ משלי ה' כג. ⁷⁷ בן בוח"ק שמות (יו, א): ושפחה כי תירש גברתה, דא הנר דאוקירת לישמעאל ישעיה כמה רעות לישראל ושלט בהם ועינה אותם בכל מיני עינויין ונזר עליהם כמה שפדות, ועד היום הם שולטים עליהם ואינם מניחים להם לעמוד בדתם ואין יך גלות קשה לישראל כמו גלות ישמעאל. ⁷⁸ לא מצאתי. ועיני שבת יא, א: תחת ישמעאל ולא תחת נכרי. ופירוש רש"י: נכרים, יונים שהיו רשעים יותר. וזה הופך מן המאמר של רבינו. ברם בניצוצי זהר להרב ראובן מרגליות (שמות יז, א) ראיתי שמביא מ"ש"ר עה"ת תולדות פסוק ויאהב יצחק וכו' שמביא מה שאמרו חז"ל: תחת אדום ולא תחת ישמעאל. ⁷⁹ שמות ב, ה. ⁸⁰ תהלים לו, ב. ⁸¹ משלי לו, טו. ⁸² ישעיה' סו, יז.

1. עקידת יצחק

והנה בעיני החידה שחד אותה רבה בר בר חנה בכלל האחרות ממינה שנזכרו צפרק המוכר את הספינה (בצח בחרח ע"ג): זכרנו קתחס צפי הצבורה שער כ"ד אמר זימנא חדא הוא אזילנא במדברי וחזינן הנהו אוזי דמשמעי להו גדפיהו מבומייהו וקא נגרי נחלי משחא מניהו אמרו להו אית לן מיניכו לעלמא דרחי חדא דלית ליה גדפא וחדא דלית ליה אטמא כי אחאי לקמיה דרבי אלעזר אמר ליה עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין. והכוונה לפי הגרסא כי פעם אחת היה פונה מחשבתו מלמודו אל עסקי העולם דרך המדבר וקניני האדמה וחזא הנהו אינטי דדמיין לן לקאקי חיווארי דלי הדעת ושמי הצער ונכסים וכבוד עד שרפו ידיהם לעסקי נפשם לערופס וטרדחס אחרי ממונס. עוד ראה כי לא נשאר בידם עונס אבל שהכל נמשך ויולא מהם דרך נחלה וירושא לבאים חתחס וזוה היתה שאלתו היתכן לקחת שמץ מדרכם לחזות צנועס ה' לעולם הבא. והאחד מהם הרים הכף להורות איך נשמנו ממנו בלי המעש בעקר מלאכתו לבטח שמטנייתו והשני הרים רגלו להורות לו הנחל היורד תחתיו וללמד כי לא נשאר בידו מאומה מכל עמלו והרי הם עדים נאמנים על שתי החסרונות אשר עליהם נאמר ולא ממדבר הרים וכאשר הליו דברי חידתו לפני ר' אלעזר ח"ל עתידין ישראל לתת עליהם את הדין. והכוונה כי לפי פרסום זה הטעות ח"ל שהטועים בו מזאת האומה הנבחרת אשר נתמידו להיות מבני עלייה לא יתנו על זה את הדין.

אמר רבה כו' וחזינן הנהו אוזי דשמיטי גדפיהו כו': כבר פירשנו מאמר זה על המילה **מאמר** בדרשות המילה ונוכל לפרשו **הדע על המילה** עוד בדרך אחר והוא שהמשיל **יעני לומר התורה** החכמים לאוזי כי הם הפך התרנגולים שהפחותים נמשלו בהם כי כל תרנגול כחוש על בטנו כי הוא מתירא מתחתיו כי הוא דר בקורות הבית ואינו ירא כי אם מן החץ מתחתיו והאוזיים הם בהפך זה לפיכך בטנם שמן וגבם כחוש והוא משל על כת הצדיקים שהם יראים תמיד פן יהיו נעדרים מן ההצלחה הרוחנית העליונית. והפחותים יראים מהעדר הצלחות העולם הזה אשר מן הארץ מוצאם לפיכך ממשיל השלמים לאוזות. וז"ש במסכת ברכות הרווא אוז בחלום יצפה לחכמה שנאמר חכמות בחוץ תרונה וק"ל.

וה. עוללות אפרים

יד ליקוטי מזהר"ן

שקלד לחקר פמדה המובה של ענוה, שאדם משים עצמו כמדרב לדוש, שהכל רשין עליו, וראה חכמים, וזה בחינת אנוי, כמו שאמרו חכמינו וקרונום לברכה (סנה"ט): הרווא אנו בחלום, יצפה לחכמה. דשמיטן נדפיהו - פרש רש"י: נצוה. זה בחינת מחלקת וביונות, כמו שקתוב (דברים טז): כי יצו אנשים; הינו שאין משגיחין על מחלקת וביונות שמבין אותן, ושומעין תרפתן ואינם משיבים, ועל-שם השתיקה נקראים חכמים, כי סג לחכמה - שתיקה (אבות טז):

א. [כי השתיקה היא בחינות * כי עלידי השתיקה זוכין כתר*]. וזה לשון דשמיטן, כמו שקתוב (דברים טז): שמוט כל בעל משה ידו; הינו שלא יתבע עלבונו. וזה פרוש משמניהו מלשון שפנת עבית, (בלומר מחמת שאוחזין עצמן בבחינת (דברים לב) שפנת עבית), הינו בשביל זה שומעין תרפתן ואינם משיבים, כי זה עושין בשביל השוכה על עוונתם, כמו שקתוב (עו): וישמן ישורון (בחינת השמן לב כו, ואנוי כו, פן יראה כו, שהתשובה צריך להיות בשלשה תנאים אלו): ונגדי נחלי דמשחא מתחותיהו - הינו עלידי השתיקה זוכין לכבוד אלקי, שהוא בחינת שמן, כמו שקתוב (תהלים טז): אהבת צדק ותשנא רשע עליבן משחדי; וזה בחינת (עו טז): מלך הכבוד. ואמינא להו אית לי מניכו חלקא לעלמא דאתי חדא דליא לי אממא - זה בחינת: והארץ הרים רגלי, בחינת נקדה המתחננה בג"ל. וחדא דליא לי בגוף - זה בחינת פסא, כמו שקתוב (שעה ט): ולא יגוף עוד מורקי, זה בחינת נקדה העליונה, הינו שקראו לרבה בר בר חנה, שגם הוא זכה לאלו הבחינות. אמר רבי אלעזר: עתידין ישראל לתן עליהם את הדין, כי ישראל נקראים אדם, וקדשא-ברוך-הוא וישראל בלא חר, וישראל, שהם בחינת אדם, ישבו על הכפא, כמו שקתוב: ועל הכפא דמות כמראה אדם; וישראל יתנו דין לכל באי עולם, הינו הם ישפטו בעצמן כל הדינין:

ואמר שראה אותם במדבר כי מדרכם להיות מתבודד במדברות כי יראו כי אזלת ידם ואין בהם כח להשיב רבים מעון כמו שעשה אליהו ושלימים וכן רבים וכמ"ש מי יתנני במדבר מלון אורחים ואעזבה את עמי כי כלם מנאפים וגו'. זה"ש דשמיטי גדפיהו היינו כי אזלת יד כחם למחות בהם מפני וישמן ישורון ויבעט זה"ש משמניהו ר"ל משומן אנשי הדור כאמור ואף על פי כן החכמים עוסקים בתורה במדברות ההם כר' שמעון בן יוחאי וסיעתו וזה"ש וקא נגדי נחלי דמשחא מתותייהו על דרך שנאמר יפוצו מעיינותיך חוצה וכן כרחובות פלגי מים וכבר ידעת שהתורה נמשלה לשמן בכמה מקומות. ואמינא אית לי עמכם חלקא בעלמא דאתי ר"ל יהי חלקי עמכם. חדא דלי לי גדפא לומר שלעתיד קודי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים לומר שרמה קרנם בה' ויחזרו לאיתנם וחדא דלי לי אטמא הירך לומר שיזכו לעולם הבא בזכות התורה שלומדין בסתר על דרך אמרו רז"ל מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר עתידין ליתן הדין כו' על שצערו החכמים וק"ל:

היה קאזוינן במדברא וחזינן הנהו אווזי כו'. אין להכחש הדברים כפשטן דכבר ניבא יחזקאל כי לעתיד ילכו ישראל גם כן במדבר וכלה הש"י ב"ה הפושעים מהם דכתיב בן והנחתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם וגו' כאשר נשפטתי את אבותיכם במדבר וגו' וברותי מכם המורדים וגו' אך יש לעיין צפראי הדברים שפרט בעופות אחוה ומה ענין דלי לי גרפא כו' גם מה שפרש"י עתידין לימן עליהם את הדין שבחטאתם מתעכב משיח יש להם לער ב"ח הוא דחוק והנראה כלפי מ"ש פרק הרואה כאן הרואה אווז בחלום יפה לחכמה שנאמר בן חכמות בחוק תרונה מזה למדנו שיש לקול ולפלוף אווז דבר חכמה ואמרין נמי בטובה בן רב הונא בגיל זמרא קם מלאה אווזי בחחא ולא מצעי רב חסדא ולול זה אי צעי אווז בחחא ולא אשתכח תלה אווז בשיעור החז כמ"ש בחולין בן אווז בחחא ריאה דידה גדי כוונתו מה דאין לקנות האווז יותר משייה חחא ואוחא חושב דדין כחושב דדין והריאה אשר שם מקום שהקול יוצא ממנו שזה ד' כי היא מקום ומקור קול החכמה והפטופוט כמ"ש ולוה אמר רב הונא בגיל זמרא שהוא קול האיסור כי הקול יהיה לאדם ללמוד החכמה וע"כ וזה לקול החכמה דקאי מלאה אווזי בחחא וההיפך רב חסדא ולול זה וקיים קול האיסור וע"כ נחייקר האווז יותר מכדי שזיה דאפילו בחחא לא משתכח ולוה לעמיד שתרצה הדעת והחכמה כי כולם ידעו דעת ה' מקטנס ועד גדולס וילכו במדבר כמו אבחיטו להשיג שם במושכלות ואמר שיתן להם הש"י ב"ה אווזים לאכול מהם דבר רוחני ושכלי ע"ש החכמה למי שזכה כמו שניתן ללדיקים השליו במדבר לאבחיטו שהפליגו ס בפרק י"ה בן בשומן דהוי כנפוחתא ומוחבטין לה בנחורא ותפסא והוה מלא כו'. בן והנחתי דמשחא דחחא מתוחייהו הוא רמז לתענוג נפשי ורוחני כמ"ש בעניית בן דהראו לו לר"א בן פדת י"ג נהרי דמשחא כו'. וה"נ נהרא דמשחא של אווז הוא רמז למושכלות ותענוג נפשי ואמר רב"ס שהיה מן החכמים אית לי זכיה נמי בגויכו ליהנות ולזכות מהרוחני הוא ואמר דחד דלי לי כו' ר"ל דהראו לו דאין הדבר חלוי בחכמה בלבד רק גם במעשה כמ"ש בן לא המדרש עיקר אלא המעשה וכלי המעשה העיקרים הם הידים והרגלים וע"כ חד דלי גרפא שאדלה יד במע"ט וחד דלי לי אטמא שאדלה רגלי להלון בדרך טובים כי אחא לקמיה דר"א אמר עתידים ישראל לימן עליהן הדין כמו שניבא יחזקאל ונשפטתי אתכם וגו' כי רבים מישראל שלא חכו למעשים טובים והם הפושעים והמורדים שזכר והקב"ה ישפוט אותן על אכילתן האווזים לתאוותן כמו ששפט את אבחיטו בשליו אותן שאכלו אותו לשם חלואה ימירה וק"ל:

בן יחזקאל כ. לה. כאן ברכות דף נו ע"א. כבן משלי א, כ. בן דף מח ע"א. בן דף מט ע"א. כהן יזמא דף עה ע"ב. בן בדפר"ר כחוב "ע"ש", והכוונה עוד שם, ומדפיסי וילנא טעו וכבו "על שם". בן דף כה ע"א. כהן אבות פ"א משנה יז.

2ב. המלבו"ם

מתחזותיה. שהוא שמן החכמה וההשקלה שנופצה מהם, וידוע שהיו בין הנזירים שני כתות, יש שבקרו העסק בעיון ומשפלות ואמרו שזה תכלית האדם ואשרו וכמו שהיה דעת הרמב"ם, ויש היו אומרים שתכלית האשר הוא העבודה והעסק בצדקה וגמילות חסדים, ועל זה המליץ ששאל אותם אית לי חולקא ביהדייכו לעלמא דאתי, רוצה לומר כמה יבחר שיהיה עמיהם להיות חלקו לעולם הבא, חד דלי לי גרפא, הינו שכת אחת אמרו שיעוף על כנפי העיון לשאת מעופו אל השכליים הנבדלים, וחד דלי לי אטמא, רוצה לומר וכת אחת אמרו שיבחר במצוות מעשיות שילך בגליו לבקר חולים ויתר מיני גמילות חסדים, ואמר רבי אלעזר עתידים ישראל לתן עליהם את הדין, רוצה לומר על הנזירים מישראל שפורשים למדבר, מפני שאין להם פרנסה בביתם ונשיהם ובניהם מבטלות אותם מתלמוד תורה שצוהים ללחם ועל כן יבחרו אל המדבר ושמן תורתם ונחל עדנם יאבד במדבר, יבקשו על זה דין מישראל שאין מפרנסין לתלמידי חכמים שבהם עד שיכלו לעסק בתורה בעיר ויפוצו מעינותיהם חוצה:

ג ואמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הנה אולינן במדברא וחייתא להגי אווזי דנגדין נחלא דמשחא מתחזותיה, אמינא להו אית לי חולקא ביהדייכו לעלמא דאתי חד דלי לי גרפא וחד דלי לי אטמא, אמר רבי אלעזר עתידים ישראל לתן עליהם את הדין. בימים הקדמונים היו נמצאים צדק הנזירים שהיו פורשים את עצמם מן הישוב וישבו במדבר לעבד את ה'. והנה האדם מדיני בטבע, והפרישות מתי החברה לשכן בך במדבר הוא נגד הטבע, ונמצא כח זה שתול באוונא שגמאצא אנו ואנו הכר, שהגם שהאנו בטבעה לשכן אצל בני אדם יש מהם שפרשו מן הישוב אל המדבר, ועל כן מושלי משלים קראו את הנזירים האלה בשם אוונות, רוצה לומר שכת הנה לפרש מן הישוב שתול בקרבם משבע האוונא, ועל זה אמר בבבכות פרק הרואה, הרואה אנו בחלום יצפה לתקמה שגמאצא חכמות בחוץ תרנה, כי הנזירים האלה היו חכמים גדולים ועל כן האנו ציון החכמה, ועל זה אמר חכמות בחוץ תרנה שהוא הפירשים מן הישוב לחוץ, וספר רבה בר בר חנה בחידתו שראה אווזי דאזלן במדברא, הם כתות הנזירים, ונגדין נחלא דמשחא

הנה ארוז רומז לחכמה, כדברי חז"ל 'הרואה אווז בחלום — יצפה לחכמה' (ברכות נו, א). אבל ממה שאמר הכ', שמביאים חז"ל שם, 'חכמות בחוץ תרונה' (משלי א ב), נראה דהכונה בהן לחכמות המפורסמות, המשמיעים קולם ותועלתם לרבים, כמו חכמת הטבע תכונה וכיו"ב, ולא כן תוה"ק, דעליה נאמר 'כל כבודה בת מלך פנימה' (תהלים מה יד), ו'חמוקי ירכיך כמו חללים — מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר' (מו"ק טז, א). והנה כל החכמות אף שאינן עיקריות מ"מ ראוי לישראל ובפרט לחכמי תורה שידעו אותן, שע"ז מתקדש שם שמים, ויוכלו להגיע ע"ז לתכלית שפיזור הקב"ה בעולם את ישראל כדי להוסיף עליהם גרים ולפרסם יחודו בעולם, וזה א"א כ"א ע"י שידעו ישראל את החכמות, שע"ז ידעו מה להשיב לאפיקורוס, והנה אם היו ישראל יודעים גם אותן החכמות ומתכוונים בלימודם לשם שמים, אזי מתקדש שם שמים, הן ע"י שעל ידם יזכו לעוה"ז, להרחיב עניני העוה"ז, והיה זה קידוש השם בין אוה"ע, כדברי חז"ל 'איזו היא חכמה ובינה שהיא לעיני העמים, הוה אומר: זה חישוב תקופות ומזלות' (שבת עה, א), גם ע"ז אפשר להוסיף דעת גם בחורה ויראת ד', וכתוב בשם הגר"א ז"ל שכל מה שחסר לאדם מלימוד החכמות נחסר לו כאלה מאה פעמים מלימוד התורה, כי החכמות רקחות וטבחות הן לתורת ד', והנה אם היו ישראל יודעים ומבינים בכל חכמה ומדע היו החכמות עצמן מתעלות, שכל אחת היתה סיבה להגיע לקדושה ולמעלה עליונה, כי היו מאחדים אותן עם קדושת התורה, להשכיל יותר בחכמת השי"ת ע"י החכמה הניכרת בכרואים ונמצא שהיו מתעלים ע"ז עניני האהבה ויראה, ויתר המדות הקדושות, שהן ג' ד' פ' א' אל הנשמה להתעלות אל מקום הר מרום בית ד', גם עניני החכמה שע"י הרחבתם היו מתרחבים למעלה מהם שהיו מגיעים להשיג יותר על ידם בחכמת אלקות, אבל עכשיו שנמסרו אלה החכמות לאוה"ע, הריקים מדעת תורה ויראת ד', נמרטו מהן הג' ד' פ' א' וע"י ריבוי חכמתם מתנשאים להכחיש שרשי הדת, מפני שאינם מבינים עמקי התורה, והחכמות שמתרחבות מהן אינם כ"א דברי חול, למטה ממדרגת אותן החכמות, ולא יפנו למעלה, אבל באמת כשנחקור אם יש בהם תכלית לעבודת השי"ת, נמצא שבין כח הפעולה החמרית להגדיל מעשי עוה"ז יש בזה עבודת ד', לקדש שם שמים בהרכות כבודן של ישראל, בין בעניני הרוחניות שהיו מרוממים את ההשגה יותר, כמש"כ בחוה"ל בענין הבחינה בכרואים, ומי שלא יבחין נאמר עליו 'ואת פעל ד' לא יביטו ואת מעשה ידיו לא ראו' (ישעיהו ה יב).

וזה אמר: זימנא חדא הוה אזלינן במדברא, מקום השממון, לעיין בחכמות חיצוניות שאינן חכמות התורה, שהוא עיקר ישובו של עולם, חזינן הני אווזי חכמות המפורסמות דשמיטון גדפייהו משמנייהו, כי השמן רומז לחכמה, כמש"כ 'אוצר נחמד וְשֶׁמֶן בְּנוֹה־חֶכֶם' (משלי כא כ), וע"י ריבוי חכמתם טעו באורח השכל, ונשרו מהם הג' ד' פ' א' המביאים את האדם לתכלית נעלה ונשגב, שהם אהבת ד' ויראתו ושרשי האמונה והעבודה שראוים להמשך מכל חכמה, ונגדי נחלי דמשחא, היינו נחלי החכמה מנגדים ונמשכים מתותייהו, שרק בחכמות השפלות, של כלים ומכונות והגדלת התאוות, יתנו את פרים ולא יביטו את פעל ד' להשכיל באמתתו ית'. ואמינא להו אית מיניכו חולקא בעלמא דאתי, אם מעלות קדושה הגורמות קדוש השם ית' ג"כ יש לקנות מהם, חדא דליא לי אטמא, שכח הפעולה המעשית שבהם יכולים ישראל להשתמש בו, כשישובו בתשובה ויהיה כבודם של ישראל מתעלה ע"ז, וע"ז יגדל כבוד השי"ת וכבוד תוה"ק, וחדא דליא לי ג' ד' פ' א' מה שאפשר להוציא מהם דברים קדושים המביאים ליתרון הכשר חכמה להגיע למעלות גבוהות של קדושה, וכד אתאי לקמיה דר"א, אמר: עתידין ישראל שיתנו עליהם את הדין, כי אם היו אווזין ביושר תוה"ק היתה דעתם מתרחבת לזכות לדברים הרבה, והיו מקדשים שם שמים גם ע"י אלה החכמות, וכשמונעים הטוב יתנו ע"ז דין וחשבון, כי עלינו להיות לאור גויים להמשיך יראת ד' וידיעת אחדותו ית' בעולם, והכלים הנאותים ע"ז הוא חכמה ובינה שנגד העמים, שהם חשבון תקופות ומזלות והדברים הדומים להם, כי בזה יתקרב קץ פדות נפשינו וגאולתינו.

שלהם, וכמו שאמרו בגמרא כל העולם כולו ניוון בשביל תנינה בני, מפני שחנינה בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת שמסתפק במועט ואינו נהנה מן המותרות כלל. ושאלם אית לי מנייכו חולקא לעלמא דאתי, כלומר אם אוכה ליקח חלק בעולם הבא אצל חלקים שלכם שאזכה למחיצתכם, חדא דליא לי אטמא רוצה לומר ירך שלה, שרמוזה לו אם תשתדל בתיקון פגם הירך תזכה להיות לך חלק במחיצתינו, חדא דליא לי גדפא רוצה לומר כנף, והוא כנף הימין הרומז לחסד לרמוז לו אם תהיה משתדל להרבות חסד בעולם, או כנף שמאל שהוא רומז לגבורה, לרמוז לו אם תעשה תיקון ומיתוק הגבורה כראוי אז יהיה לך חלק במחיצתינו. ואמר לו ר' אלעזר עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין, במה שהם מתרשלים בתקונים אלו שהוא תיקון פגם הירך וגם מעשה החסד יותר משאר כל תיקונים ועניינים:

שם היה אזלינן במדברא חזינן הני אחוזי דשמיטין גדיפיהו. נ"ל בס"ד כשהיה הולך להתבודד במדברות עם החכמים העוסקים בחכמת האמת, ראה שתי נשמות של שני צדיקים שנפטרו, ונדמו לו בדמות אוזי, והוא הכיר בהם שהם שני צדיקים הידועים לו שהיה יודע אותם שהיו מאותם צדיקים גדולי הדורות כר' תנינא בן דוסא וחביריו, אשר כל העולם היה נזון בזכותם, והם מסתפקים במועט בתכלית שאוכלים כדי חיותם ואין נהנים מן המותרות, וידוע והמתורות נרמזים בנוצות ושערות שהם מותרות הגוף, וידוע כל אדם שהוא שמן בתורה ובמצות הוא מושך ידו מן המותרות ותהיה הנאתו מועטת בהן ביותר, מחמת שהתורה מזככת החומר שלו, ולזה אמר דשמיטין גדיפיהו רמז להנאת המותרות, משמנייהו בתורה ומצות שבהם תהיה קדושת הנפש מרובה, ומחמת מיעוט הנאתם במותרות לכך הו נגדי נחלי דמשהא מתותיהו כלומר שהיו נמשכין צינורות של שפע לעולם מתחת הצינור

10.4 הטוב הגמור

א.א. חידושי אגדות מהר"ל

המדריגה העליונה קודם. ויש שמפרש האטמא והגדפא מורים על שני דברים מחולקים הגוף והשכלי*) [הגנפש] כי הן הגוף והן השכלי*) [הגנפש] יזכו לעולם הבא. כי שניהם בני עולם הבא. כי אין ספק שיהיה הגוף מקבל ג"כ תחיה. והכנפים מורים על דבר רוחני כמו שאמרנו והאטמא שהוא הרגל תוא גופני ביותר והוא נושא לגדפא כי הגוף הוא נושא רוח [לכח רוחני]. לכך הגוף נקרא בשם אטמא וכן האטמא עומד על הארץ למטה כמו שהגוף עומד בארץ למטה והגדפא הוא למעלה. ופי' הראשון [נראה] עיקר.

וכשבאתי לר"א אמר עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין, שאלו זכו ישראל בעולם הזה והיו מעשיהם ע"פ הדין והמשפט ולא היו נוטים מקו הדין היו זוכים אל הטוב [הגמור]. שכבר אמרנו כי מצד עצם צורת העולם וסדר שלו היה נמצא הטוב בעולם בשלימות בפעל. רק מצד החומר [אשר ממנו החטא] יש מגיע. לכך ישראל יתנו הדין עליהם בעבור שאין מעלת ישראל בעולם הזה כ"כ להיות כפי מה שראוי להיות הבריאה מצד עצמתה שלפי (הצורת המציאות*) [עצם צורת העולם] ראוי שיהיה הטוב בעולם בשלימות [רק מצד החטא אשר הוא מצד החומר אי לו דבר זה], וזה נתינת הדין. (אמנם עיקר הפי') [ועוד כין] מה שאמרו שעתידין יתנו ישראל [דין] על זה, כי דבר זה הוא הטוב הגמור ויתנו הדין על זה מי הוא שזוכה אל הטוב הגמור הזה, כי לא הכל יזכו לזה וזהו נתינת הדין. אמנם עיקר הפירוש מי שאמר שעתידין ישראל ליתן הדין על זה, כי מפני כי להם ראוי המעלה העליונה אשר אמרנו להם כאשר חטאו ובאו לדין אז כפי אשר היה ראוי להם אם זכו כך כאשר נדונים...דין גדול מאוד, וזה שאמר עליהם עתידין לתן הדין אשר לא זכו אל המדריגה הזאת] ופי' זה ברור. והכל נרמז במה שאמר הכתוב (תלים ט"ז) שובע שמחות את פניך הטוב המקוה לעתיד] לצדיקים בשני דברים אלו שאמר נעימי' הוא הטוב והוא בימין, והשני נצח. ולכך חדא דליא אטמא וחדא דליא גדפא והבן זה ומעתה הבן הדברים הגדולים אשר נתבארו בכאן בכמה מקומות דברים נפלאים. יש לך ללמוד מזה בשכר המקוה ובטוב עולם הזה אשר רמזו בו. והאדם יבין מעצמו כי א"א לכתוב יותר מזה נועם המליצה בכל דבור ודבור. וכמו שבאר רבה בר בר חנה מהות העוף מצד שהוא מן המים כמו שהתבאר לפני זה, באר מודת הגוף מצד שהוא עוף רוחני פורה באויר השמים, עד שמתחסם מהותו מצד הזה אל הטוב שיהיו מקבלים הצדיקים דהיינו הטוב הרוחני והקיום הנצחי, והבן זה מאוד (**).

[ואמר דשמיטין] גדיפיהו משומנייהו והיו נגדא וכו' פי' גדיפיהו שהוא ההעלם המכסה הדבר עד שאין לו מציאות בפעל לגמרי (ולעתי') לא (יהיו) (תיבות אלו מחוקות ע"י בעל ההגהות) מה שיהיו מקבלים הצדיקים דבר חסר רק יהיה הטוב בפעל לגמרי ולא יהיה בכח כלל רק בפעל לגמרי, ולפיכך גדיפיהו, שהוא הכסוי [של] הדבר שהוא סבה שלא ימצא בפעל, היו שמיטין והיה נמצא הטוב בפעל לגמרי, ולפיכך גדיפיהו, שהוא הכסוי [של] הדבר שהוא הסבה שלא ימצא בפעל, היו שמיטין, והיו נמצא הטוב בפעל לגמרי שלא יהיה [כאן חסרון] כלל, ולכך שמיטין גודפיהו משומנייהו. וזהו דנגדא נחלא משחא הוא הטוב הגמור.

ואמינא להו אית לי מינייכו וכו' כלומר אם זוכה האדם אל הטוב הגמור הזה, ואמר חד דליא לי אטמא וחד דליא לי גדפא. דע כי הטוב [המקוה] לנו אם נזכה בזכות התורה כתיב בזה למען יטב לך והארכת ימים, ופרשו חכמים למען יטב לך לעולם שכולו טוב ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך [והוא] נצחי. והנה תמצא כי הבטחת השכר הוא לעתיד הוא בשני דברים, הטובה שיהיה להם הטוב הרוחני, והשני שלא יהיה הפסד לטוב רק שיהיה נצחי. ובשני דברים נכלל הכל, טוב שהוא בתכלית והנצחי (*). [הטוב זהו בחינת אחת והטוב הזה הוא נצחי שהוא בעולם הזה שאף שיש טוב הוא טוב וזה טובה גמורה ויותר מזה כי הטוב שהוא טובה מה, אבל ל... טובה היא טובה גמורה והוא נצחי]. וזה שאמר חד דליא לי אטמא וחד דליא לי גדפא. האטמא הוא הירך והוא העמוד שעליו נשען הכח שהוא קיום שלו. ודבר זה רמז שיהיה לצדיקים הקיום הנצחי כמו שאמרנו, וחד דליא לי גדפא, שיוכה אל הנבדל מן הגשמי והוא הטוב הגמור בלי צער, וזה מורה דוקא הכנפים כי הם כנפי רוח, שעי' הכנפים הוא פורה באויר, ולכך נקרא כנפי רוח והנה רמז בזה על הרוחני בלתי גשמי במה שאמר חד דליא לי גדפא [ועל הנצחיות רמז במה שאמר] וחד דליא לי אטמא. ודבר זה ברור בלי ספק כלל. ועשה מזה שני דברים חד דליא לי אטמא וחד דליא לי גדפא לומר כי הם שני דברים מחולקים וגם התחיל תחלה באטמא [והוא רמז על הקיום] שהוא המדריגה שאינו כ"כ, כי הרוחנית מדריגה יותר, שהרי תמצא כמה דברים גשמיים והם קיימים כמו הארץ, ולכך זכר תחלה האטמא ואחר כך המדריגה היותר עליונה והוא גדפא. ובתורה הוא הפך זה דכתיב למען יטב לך והארכת ימים שהתורה מזכיר העיקר [ש]הוא

ב.א. יד יוסף

יד יוסף
א מוסכמאמר למדנו
אף שזוכו כצדיקים
וכס"ח לעמיד כביאח
מ ש"ס כשיתנוודו
כמדבר לתעטנ נפשי
ורוחני כמו שזכו
ישראל כע ד נר
כש"נא ממגרים :